

ADALÉKOK MISKOLC KÜLTERÜLETEINEK SAJÁTOSÁGAIHOZ

KRISTÓF ANDREA

ADDITIVES OUTSKIRTS SPECIFICS OF MISKOLC

The socio-economic, infrastructural and environmental impacts of the suburbanization process are unexplored in Miskolc. In-depth investigation and exploration did not happen about specifics of Miskolc's suburbanization process. This paper, I have attempts to define the separation of Miskolc suburbanization process in relation to the results located within city limits outskirts of statistical data and field trips. My studies all related to the outskirts of Miskolc were included, which is closely linked to the city's economy, the society and services. The number of outskirts changed from time to time (eg. 1980: 79 pieces, 2011: 52 pieces etc.), as the number of people living there as well. In contrast to the steady decline in the number of Miskolc population, between 1990-2011, the number of people living in outskirts increased by more than 1,000 employees. Significant differences were observed between demographic, economic, and built-up/technical parameters of the tested outskirts (Map 1). Miskolc inner area of the north and south, both located in outskirts observed dynamic population growth, with different causes of segregation are sign (eg. Lyukóvölgy – Nagyszentbenedek). The most dynamic population growth in the Lyukó-periphery (Lyukó-völgy, Lyukóbánya, Erenyövölgy, Annabánya) reached in 2011, where he lived for more than three thousand people, it is also socially disadvantaged outskirts of Miskolc. The further development of suburban outskirts largely depends on the development of Miskolc, in particular labor utilization, commuting and living area aspects. The Miskolc related duality of suburban outskirts - in my opinion - will persist in the future, and the expected social and economic processes will only influence the degree of further differentiation, speed and pace.

BEVEZETÉS

A magyarországi településállományhoz kapcsolódó külterületek kialakulása, település- és térszerkezeti tagolódása, valamint társadalmi-gazdasági folyamatai az elmúlt évszázadban kiemelt figyelmet és jelentőséget kaptak a hazai geográfiai, történeti, egy-egy időszakban pedig a politikatudományi szakirodalomban is. A külterületekhez kapcsolódó regionális és települési differenciákat a hazai kutatók klasszikus tanulmányaikban részletesen feltárták és elemezték (BELUSZKY 1988, GYÖRFFY 1942, CSATÁRI 1982, ERDEI 1974, 1977, LETTRICH 1968, MENDÖL 1928, MÁRKUS 1986, TÓTH 1988, ZOLTÁN 1980), mind témakörök (tanyák, majorok, ipari- és bányatelepek), mind tudományági specifikumok (néprajz, népesség- és településföldrajz, történeti földrajz, településtörténet, történeti demográfiai) vonatkozásban.

Az utóbbi évtizedekben a kutatók egy részének figyelme ismét a külterületek felé fordult, melynek okai között az is szerepet játszik, hogy a külterületek egyes csoportjai a korábban prognosztizált folyamatokkal (pl. népességcsökkenés, elnéptelenedés, öregedő korstruktúra, épített környezeti elemek fizikai megsemmisülése stb.) ellentétes fejlődési pályán mozognak (BELUSZKY 1999, 2007, BECSEI 2014, 2015, BAJMÓCY - BALOGH 2002, KÓKAI 2015). E tekintetben kiemelkedő jelentősége volt a rendszerváltozással kibontakozó új társadalmi-gazdasági folyamatoknak, az agglomerálódáshoz és a szuburbanizálódáshoz köthető változásoknak (a külterületek egy csoportja a városhatáron belüli szuburbanizáció területévé vált), valamint az átalakuló igazgatás- és településpolitikai elképzeléseknek is.

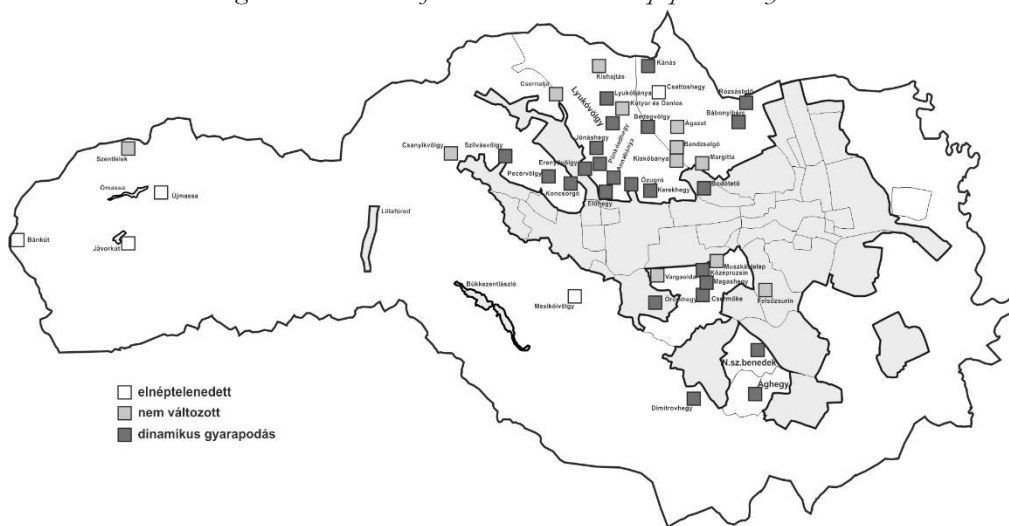
A városokhoz tartozó, a város közigazgatási határán belül elhelyezkedő egyéb belterületek és a külterületek felé irányuló népességmozgás kettős eredőjű. A dolgozat szempontjából alapvető fontosságú az a kritérium, hogy a szuburbanizációs folyamat eredményeire fókuszálva, az egyes városrészek beépített belterületeihez szorosan tapadó, illetve azoktól kisebb-nagyobb távolságra elkülönülten elhelyezkedő valamennyi Miskolchoz tartozó külterületet megvizsgáltam. Függetlenül attól, hogy a várost szociális, megélhetési okokból elhagyó, alacsony státuszú vagy magas státuszú csoportok kerültek-e domináns helyzetbe. A gazdagok által lakott lakóparkok ugyanolyan szegregátumok, mint a szegények gettói, vagy a slumok. A városi életvilág mindkét esetben kiterjedt az új külterületekre, s birtokba vette azokat, azaz a szuburbanizációs folyamatok egy része tükröződik és sajátosan leképeződik Miskolc külterületeinek differenciált társadalmi-gazdasági változásaiban, melyek közül a legfontosabbakat e tanulmányban elemzem és értékelem.

1. MISKOLC KÜLTERÜLETEI

Miskolc Észak-Magyarország legnépesebb városa. A régióközpont, vezető városként az ennek megfelelő funkciókat is betölti; egyetemi város, Borsod-Abaúj-Zemplén megye és a régió gazdasági, oktatási, kulturális központja. A város a Szinva, Hejő és a Sajó völgyében, különböző természeti és gazdasági tájegységek találkozásánál épült. Miskolc területe 236,66 km² (ezzel az értékkel az ország ötödik legnagyobb területű városa), ebből 58,0 km² belterület és 178,66 km² külterület. A belterületi rész szélessége kelet-nyugat irányban 19 km, észak-dél irányban 10 km (1. ábra).

1. ábra: Miskolc külterületeinek elhelyezkedése és népességdinamizmusa

Figure 1. Outskirts of Miskolc location and population dynamics

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Miskolc településszerkezeti képét a természeti környezet alapjaiban határozza meg, melynek eredményeként a Bükk hegység keleti oldalában négy magassági szinthez alkalmazkodva épült ki a város funkcionális térstruktúrája. Miskolc beépített belterületének több mint 90%-a a Sajó melléki alföldi táj (tszf. 110-120 m) és az Alacsony-Bükk dombvidéki térszínén (tszf. 250-300 m.-ig) helyezkedik el, azonban Diósgyőr-Lillafüred vonaltól nyugatra a Középső-Bükk tszf. 400-600 méterig emelkedő rögsorozata válik meghatározóvá. A belterülethez kapcsolódó külterületek magasság szerinti differenciáltsága hasonló, azonban a nyugati peremen lévő külterületi lakott helyek (pl. Bánkút /tszf. 900m/, Jávorkút, Ómassa stb.) már a Magas-Bükk területére esnek, ami annak is köszönhető, hogy a város közigazgatási területe nyugat-keleti irányban 30 km, míg a legnagyobb észak-déli kiterjedése 15 km.

Miskolc közigazgatási területének kiterjedése 1945-1981 között megduplázódott, mert 1945-ben Diósgyőrt és Hejőcsabát, 1950-ben Görömbölyt, Szirmát és Hámort csatolták a városhoz. Mai kiterjedését 1981-ben érte el, amikor hozzácsatolták Bükkszentlászlót (KRISTÓF 2015). A külterületek száma időről-időre változott (1980-ban 79 db, 2011-ben 52 db), miként az ott élő népesség száma is (1. táblázat). A Központi Statisztikai Hivatal által kiadott Helységnévtárak csak a népességszámot és a lakások/lakóházak számát közlik részletesen a kiadás évét megelőző legközelebbi népszámlálási adatok alapján, kevesebb információt nyújt a külterületi népesség társadalmi-gazdasági (pl. etnikai-nemzetiségi, foglalkozási stb.) jellemzőiről.

1. táblázat: Miskolc lakónépességének területi megoszlása
Table 1. The spatial distribution of population of Miskolc

Megnevezés	1970	1980	1990	2001	2011
Központi belterület	154640	191782	184064	167747	151111
Egyéb belterület	12242	11149	10119	13830	10929
Bükkszentlászló	815	800*	691	626	569
Hámor	1509	948	148	131	270
Lillafüred			489	481	217
Miskolctapolca	2534	2093	2084	4693	2745
Ómassa	300	259	220	206	165
Pereces	4897	4632	3587	3571	3045
Szirma	3002	3217	2900	4122	3918
Külterület	5500	4372	2259	2584	3281
Összesen	172382	207303	196442	184161	165321

Forrás: Magyarország Helységnévtára 1973, 1982, 1995, 2003, 2014

E hiányosságok ellenére az 1. táblázat adatai egyértelműen rávilágítanak arra a tényre, hogy Miskolc külterületi népességszámában a rendszerváltozás óta eltelt évtizedek gyarapodást és markáns differenciálódást eredményeztek. A város népességszámának folyamatos csökkenésével szemben, 1990-2011 között a külterületen élők száma több mint 1000 fővel gyarapodott. A vizsgált külterületek demográfiai, gazdasági és beépítettségi/műszaki paraméterei között jelentős különbségek figyelhetők meg, melyek jelzik a demográfiai folyamat eltérő területi aspektusait és az egyes társadalmi csoportok eltérő motivációit is (lásd 1. ábra). Az elmúlt három évtized területi változatlansága mellett a bel- és külterületek közötti népességmozgás jellege, mennyisége és dinamikája is alapvető változásokat tükröz. Ezek értékelése mellett azonban Miskolc külterületeit, mint

különböző társadalmi tevékenységek (lakóhelyi, ipari, kereskedelmi, rekreációs) és társadalmi csoportok differenciálódó tereit fogom fel, azaz a külterületek térben és időben is változó jelenségek összességének eredményei, melyek magukon hordozzák a mindenkori társadalmi-gazdasági, politikai és kulturális hatások együttesét.

1.1. MISKOLC KÜLTERÜLETEINEK NÉPESSÉGSZÁM VÁLTOZÁSA ÉS SZERKEZETE

Valamennyi külterület demográfiai változásait – adatok hiányában – nem tudjuk 1970-től napjainkig nyomon követni. A legrészletesebb az 1980. évi népszámláláshoz kapcsolódó Helységnevtár, amely 79 külterület népességszámát tünteti fel, az 1990. évi 64 külterület, a 2001. évi 61 külterületet, a 2011 évi 52 külterület adatait adja meg. A számbeli változások okai között szerepelnek: belterületté nyilvánítás (Felsőavas, Nagypást, Nádastóvölgy stb.), elnéptelenedés (pl. Bojtár tanya, Papis, Csipkésút stb.), gazdasági szerkezetváltás (pl. Sajóntúli ÁG, Sajóparti ÁG, Fűrészmalom, Kryptongyár stb.). A fenti okok miatt mindössze 45 külterület demográfiai változásait értékeljük (2. táblázat), három szektorba csoportosítva, azonban ezekben élt Miskolc külterületi népességének 1990-ben kétharmada, 2001-ben 77,5%-a és 2011-ben 95,7%-a.

A Miskolc közigazgatási határán belül elhelyezkedő külterületekhez kapcsolódó pozitív, illetve negatív társadalmi jelenségek térbeni megjelenésének értelmezéséhez nélkülözhetetlen segítséget nyújtanak azok a településföldrajzi kutatások, amelyek az agglomerációs és szuburbanizációs folyamatok hazai sajátosságait, a népesség áramlási pályáit és e mögött húzódó motivációkat értelmezik (DÖVÉNYI 2007, BAJMÓCY 2006, CSANÁDI – CSIZMADY 2002, TÍMÁR – VÁRADI 2000, HARDI 2002, SZABÓ 2003, SZEBÉNYI 2006, KÓKAI 2006). Miskolc és külterületeinek kapcsolatrendszerében – népességszám változás tekintetében – az alábbi összefüggésszerek emelhetők ki (2. táblázat):

- A miskolci külterületek népességszám változása és a gazdasági tevékenység dinamizmusa között csak közvetett és esetleges kapcsolat alakult ki. A város belterületétől nyugatra elhelyezkedő külterületek népességcsökkenése jól korrelál az ipar leépülésével és a turisztikai-rekreációs funkciók felerősödésével, ugyanakkor az északra elhelyezkedő külterületek robbanásszerű népességgyarapodásának nem a gazdasági tevékenység átstrukturálódása a közvetlen oka.
- A külterületek differenciált népességszám változásának variációi (elnéptelenedő, stagnáló, dinamikus növekvő) mindhárom szektoron belül változva is megfigyelhetők, azaz ilyen értelemben sincs homogenitás.
- Miskolc belterületétől északra és délre elhelyezkedő külterületeken egyaránt dinamikus népességnövekedés figyelhető meg, melynek eltérő előjelű szegregációs okai is vannak (Lyukóvölgy – Nagyszentbenedek).

2. táblázat: Miskolc külterületeinek népessége és lakásviszonyai (1970-2011)
 Table 2: Outskirts of Miskolc population and housing conditions (1970-2011)

Külterületek	1970	1980	1990		2001		2011	
	népességszám		népesség	lakás	népesség	lakás	népesség	lakás
Déli-negyed								
1. Ághegy	-	355	0	0	9	11	154	92
2. Csermóke	32	13	0	0	0	0	144	58
3. Dimitrovhegy	49	20	17	8	13	52	133	72
4. Felsőpruzsin	101	113	104	42	7	2	76	33
5. Középruzsin	135	58	47	18	43	16	207	78
6. Magashegy	120	115	76	36	50	22	227	103
7. Muszkástelep	-	190	156	57	146	33	132	35
8. Mexikóvölgy	46	8	3	1	12	8	3	1
9. N.szt.benedek	18	10	34	14	43	17	241	100
10. Örömhegy	70	108	32	12	36	14	70	23
11. Vargaoldal	95	67	55	20	55	25	52	18
<i>Összesen</i>	666	1057	524	208	414	200	1439	613
Északi-negyed								
1. Ágazat	8	1	0	0	10	6	7	2
2. Bábonvíbérc	-	15	9	4	82	35	118	51
3. Bandzsalgó	85	81	75	30	72	27	65	31
4. Bedegvölgy	-	13	0	0	24	8	44	14
5. Bodótető	-	3	43	14	46	17	64	27
6. Csanyikvölgy	21	13	24	9	9	4	6	2
7. Csernalja	-	131	35	23	38	20	26	12
8. Előhegy	-	0	0	0	0	0	65	23
9. Erenyővölgy	-	141	45	18	21	11	410	158
10. Jónáshegy	22	25	25	7	41	14	52	24
11. Kánás	11	4	3	2	0	0	31	10
12. Kishajtás	16	29	19	8	8	1	21	12
13. Kiskőbánya	65	81	57	19	61	25	54	24
14. Koncsorgó	-	35	27	10	19	7	48	20
15. <i>Lyukó összesen</i>	1009	860	498	163	964	310	2872	734
a, Lyukóbánya	352	317	138	29	227	70	767	151
b, Lyukóvölgy	240	200	144	59	462	153	1714	464
c, Ózugró	223	169	108	40	124	57	191	70
d, Kutyor-Danlos	23	55	31	11	23	6	4	1
e, Annabánya	171	119	77	24	128	24	196	48
20. Margitta	24	21	7	4	12	4	8	3
21. Pecérvölgy	40	35	24	9	30	14	91	43
22. Pütkösdegy	61	77	61	19	105	42	127	57
23. Rózsástető	13	6	4	1	3	1	37	15
24. Szilvásvölgy	26	19	16	6	2	3	41	12
25. Táncihegy	16	14	14	4	15	10	22	10
<i>Összesen</i>	1417	1604	986	350	1562	559	4211	1284
Nyugati-negyed								
1. Jávorkút	31	8	6	2	3	3	0	0
2. Kerekhegy	21	3	0	0	0	0	39	12
3. Szentlélek	28	3	0	0	7	3	4	1
4. Garadna	5	12	1	-	9	-	7	-
5. Garadna-Halt.	8	4	0	-	4	-	4	-
6. Sebesvíz	9	3	0	-	0	-	0	-
7. Újmassa	18	13	6	-	7	-	5	-
<i>Összesen</i>	120	46	3	2	30	6	59	13
Összesen	2203	2707	1513	560	2006	765	5707	1910

Forrás: Magyarország Helységnévtárai alapján saját szerkesztés

- Miskolc keleti előterében elhelyezkedő külterületek gyakorlatilag eltűntek és beépültek a belterületbe, a gazdaságot és infrastruktúrát érintő szuburbanizáció hatására.
- A külterületek egy részének belterületté nyilvánítása – három kivételtől eltekintve (Zrínyi Miklós telep, Csorbatelep, Batthyány-sor) – az utóbbi két évtizedben jelentősen nem befolyásolta a külterületi népesség számát és életterének épített környezetét, valamint infrastruktúráját.
- A legdinamikusabb népességyarapodást a Lyukói- külterület (Lyukó-völgy, Lyukóbánya, Erenyővölgy, Annabánya) érte el, ahol 2011-ben több mint háromezer fő élt, ez egyben szociálisan a leghátrányosabb helyzetű külterület Miskolcon.
- A külterületi lakásviszonyok kedvező mennyiségi értékeit nagymértékben differenciálja a lakásminőség, amely összességében a városi átlag alatti, mind komfortosság, mind vonalas infrastrukturális ellátottság tekintetében.

2. MISKOLC KÉT KÜLTERÜLETI LAKOTT HELYÉNEK JELLEMZÉSE

Az általános demográfiai folyamatokon túlmenően alapvető feladat a külterületeken élők társadalmi-gazdasági helyzetének bemutatása, különösen azért, mert az elmúlt két évtized a látszólag homogénebb külterületi társadalmat is alkotó elemekre bontotta, területi, mennyiségi és a minőségi elemeket tekintve egyaránt. E tekintetben azonban nem rendelkezünk olyan adatbázissal, amely az egyes külterületek lakóinak differenciáltságát megmutatná. A szociológia és a szociálgeográfia kutatási eszköztára segíthet, mind prominencia vizsgálatok, mind kérdőíves felmérések vonatkozásában. Miskolc külterületeinek ilyen irányú felmérése azonban napjainkig nem következett be.

Az eddigi legátfogóbb vizsgálatot a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének kutatói készítették, akik önkormányzati felkérésre 797 kérdőív segítségével alkották meg a város szociális térképét (MIHÁLYI ET. AL. 2011). Miskolcot 17 körzetre bontva elemzést készítettek a városlakók demográfiai, szociális, anyagi helyzetéről, foglalkoztatási- és lakáskörülményeiről valamint a szociális és gyermekvédelmi szolgáltatások igénybevételéről, a lakosság egészségi helyzetéről, az általuk fontosnak tartott értékekről. Emellett bemutatásra kerültek a szociális és gyermekvédelmi szolgáltatások és a lakosság pénzbeli ellátásokból való részesedése. Sajnos e szociális térkép és leírás sem különíti el a bel- és külterületeken élőket, így csak periférikus ismereteket nyújt a külterületekről. Miskolcra igaz a tanulmány célkitűzése: „az egyes városrészekben élők közötti társadalmi-szociális-demográfiai (vertikálisan meglévő) különbségeket területileg (horizontálisan) is szemléltetni tudjuk.” Lyukó kivételével (innen mindössze 18 kérdőív állt rendelkezésre) egyetlen külterületet sem jelenítenek meg önállóan, így a külterületek sajátosságai egybemosódnak a központi és az egyéb belterületek adataival.

A fenti kutatási eredmények pozitívumait elismerve, tanulmányunkban a Központi Statisztikai Hivatal 2001. évi népszámlálási adatai alapján elkészült: „A nagyvárosok belső tagozódása. Miskolc” című adatbázist használjuk, amely Miskolcot 32 városrészre bontja (FEJES – SZABÓ 2003). A népszámlálási adatok lehetőséget adnak arra, hogy Miskolc

egy- egyes városrészeiben (32 db) élők főbb demográfiai, foglalkozási, élet- és lakáskörülményeit összehasonlítsuk, kiemelve a külterületek társadalmának sajátosságait. E városrészek között kilenc külterület (Bedegvölgy, Bodótető, Nagyszentbenedek, Ághegy, Lyukóvölgy, Lyukóbánya, Őzugró, Annabánya, Kutyor-Danlos) összevontan, de önállóan jelenik meg, lehetőséget biztosítva az összehasonlító elemzésre, melyek közül kettő azonos dinamikájú, de markáns társadalmi-szociális-demográfiai különbségekkel rendelkezik.

A továbbiakban a központi belterülettől északra a Lyukó patak völgyében öt külterületi lakott hely együttes sajátosságait, valamint a központi belterülettől délre Nagyszentbenedek-Ághegy külterületek összehasonlító elemzésének eredményeit mutatjuk be (*lásd 2. táblázatot*). E külterületek részletes vizsgálat tekintetében is alkalmazkodtunk a KSH adatbázisaihoz, így az elemzés egy időkeresztmetszethez (2001) kapcsolódó állapotrajz.

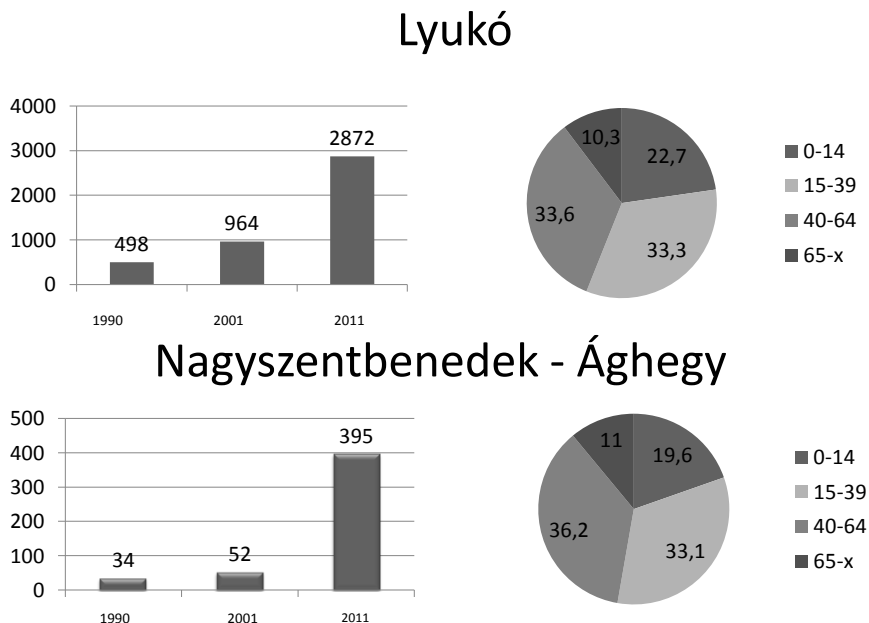
2. 1. LYUKÓ ÉS NAGYSZENTBENEDEK-ÁGHEGY DEMOGRÁFIAI SAJÁTOSÁGAI

A külterületi népességszám elmúlt évtizedekben bekövetkezett változásai azt eredményezték, hogy a két külterület lakónépessége az 1990-2011 közötti népszámlálási adatok alapján hatszorosára, illetve tízszeresére emelkedett (*2. ábra*). A dinamikusan emelkedő népességszám a Miskolcon belüli migrációs nyereség eredménye, erős közigazgatási határon belüli szuburbanizációs hatásokat mutat.

E változások szembetűnően módosították a népesség korösszetételét, Lyukóban a lakosság 22,7%-a 14 éven aluli (ez egész Miskolcon a legmagasabb érték), 66,9 %-a 15 és 64 év közötti, és mindössze a népesség 10,3%-a 65 év feletti 2001-ben. A fiatalos korstruktúra Nagyszentbenedek-Ághegy külterületekre is jellemző volt, a 0-14 éves gyermekek aránya 19,6%, a 15-64 év közöttiek aránya 69,3%, míg a 65 év felettek aránya mindössze 11%. Mindkét külterületen élők korstruktúráját tekintve megállapítható, hogy tartósan magas a fiatal- és középkorúak aránya, azaz ezek korszerkezete jóval fiatalosabb Miskolc átlagánál.

Az okok egyértelműek, de eltérő eredőjük. A Lyukó-völgy tengelyére felfűzhető külterületek esetében a miskolci társadalom alacsony státuszú tagjainak önmagát gerjesztő kitelepülési folyamatával (ún. Kipp-effektus) találkozunk, amely véleményünk szerint napjainkra túllépte az ún. Kipp-pontot és jelentős szegregációt eredményezett (*CSÉFALVAY 1994*). Nagyszentbenedek-Ághegy esetében is hatott az elkülönülés igénye, ide azonban a legmagasabb státuszú, szintén szegregálódni szándékozó társadalmi csoportok költöztek ki. A városhatáron belüli szuburbanizáció két klasszikus esetével találkozunk, amelyet a következő fejezett iskolázottsági és foglalkoztatottsági értékei, valamint a lakókörnyezet differenciálódása egyértelműen alátámaszt.

2. ábra: Lyukó és Nagyszentbenedek-Ághegy demográfiai jellemzői (1990-2011)
 Figure 2. Demographic characteristics of the Lyukó and Nagyszentbenedek-Ághegy (1990-2011)

Forrás: Népszámlálás 2011, ill. A nagyvárosok belső tagolódása...alapján saját szerkesztés

2. 2. LYUKÓ ÉS NAGYSZENTBENEDEK-ÁGHEGY ISKOLÁZOTTSÁGI ÉS FOGLALKOZTATOTTSÁGI SAJÁTÓSÁGAI

A társadalom struktúrája, sokszínűsége hű lenyomata egy-egy település vagy településrész gazdasági fejlettségének és szerkezetének. Az iskolázottság napjainkra alapvető fontosságú tényezővé vált, hiszen közvetlen és közvetett hatást gyakorol szinte valamennyi társadalmat jellemző tényezőre.

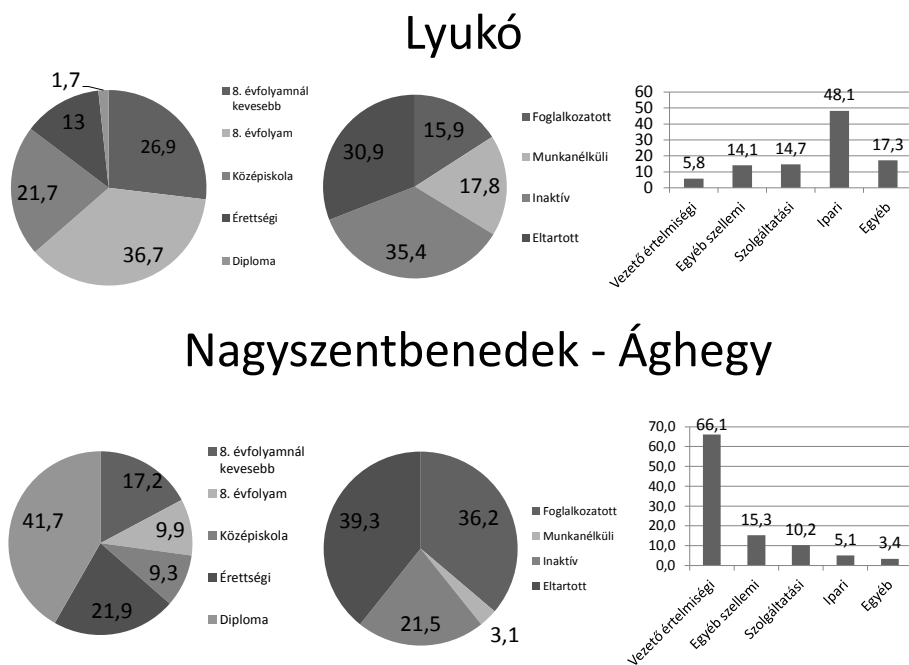
Az iskolázottság különböző szintjeinek elemzése során a 15-x évesek közül legalább az általános iskola nyolc osztályát elvégzettek aránya Lyukóban 36,7%, a nyolc osztályt sem végezte el 26,9%. Mindez azt jelenti, hogy a 15 év felettek közel kétharmadának a mai munkaerőpiacon nem tudnak olyan munkahelyeket felajánlani, amelyek megfelelő szintű jövedelmeket eredményezne, azaz Miskolc valamennyi városrésze és külterülete közül itt a legmagasabb a munkanélküliség és a legalacsonyabb a foglalkoztatottság. Az itt élők közel nyolcvan százaléka mélyszegénységben él (MIHÁLYI ET. AL. 2011), ez Miskolc szegénységi zónájának egyik legsúlyosabb problémáival küzdő szegregátuma. Nagyszentbenedek-Ághegyen az alacsony iskolázottságúak aránya alig több mint a 15 év feletti népesség egynegyede, a munkanélküliség pedig mindössze 3,1%.

Az iskolázottság végzettségi szintjeit tekintve a 18-x évesek közül legalább az érettségit megszerzettek arányát tekintve megállapíthatjuk, hogy Lyukón is viszonylag magas (13%), azonban addig amíg ez itt gyakorlatilag a legmagasabb iskolai végzettséget jelenti (a diplomások aránya a 25 év feletti népesség alig 1,7%-a), addig Nagyszentbenedek-Ághegyen a 25 év feletti lakosság több mint kétötödének ettől

magasabb iskolai végzettsége volt. Hasonló okokkal magyarázható, hogy Lyukón a 18 év feletti népességből magasabb az érettségit nem nyújtó szakmunkásképző és szakiskolai végzettségűek aránya, mint Nagyszentbenedek-Ághegyen. Ez utóbbi külterületen élők számára nem ez az iskolai végzettségi szint jelentette a perspektívát.

Az iskolázottság végzettségi szintjeit tekintve a 25-x évesek közül a diplomát megszerzettek arányának értékei mutatják a legnagyobb különbségeket. A külterületi adatokat diagramokon megjelenítve az látható, hogy Nagyszentbenedek-Ághegyen kiugróan magas a diplomások aránya, míg Lyukóban miskolci viszonylatban is a legalacsonyabb. Nagyszentbenedek-Ághegy városi átlagot kétszeresen meghaladó értékei mögött azonban a magas eltartottsági ráta azt sugallja, hogy a nyugdíjas korú diplomások adhatják a felsőfokú végzettségűek derékhatát. Mindez azt is jelentheti, hogy nem a fiatal- és középkorú, innovatív és agilis diplomások lakóhelye e külterület.

3. ábra: Lyukó és Nagyszentbenedek-Ághegy iskolázottsági és foglalkoztatottsági jellemzői
Figure 3. Education and employment characteristics of the Lyukó and Nagyszentbenedek-Ághegy

Forrás: Népszámlálás 2011, ill. A nagyvárosok belső tagolódása...alapján saját szerkesztés

A tudásszint külterületi különbségei hű tükörképei a munkaerő innovativitásának, de a megszerzett tudásszint egyre erőteljesebb hatással van egy adott társadalmi csoport gazdasági teljesítményére is. Különösen tanulságos e tekintetben az a tény, hogy a vezető értelmiségi és egyéb szellemi foglalkozásúak foglalkoztatottakhoz viszonyított értékei hogyan alakulnak (3. ábra). A vezető értelmiségi és egyéb szellemi foglalkozásúak aránya Miskolcon az össznépességen belül alacsony (17,8%), mindössze három városrészben (Avaskélet-Népkert, Jókai lakótelep, Tetemvár) haladta meg ötven százalékkal a városi

átlagot. A legmagasabb értéket Nagyszentbenedek-Ághegy, mint Miskolctapolcához kapcsolódó üdülőövezeti külterület, érte el. Miskolc aktív keresőinek (61404 fő) több mint fele (53,2%-a) a vezető értelmiségi és egyéb szellemi foglalkozásúak közé tartozott 2001-ben (*FEJES – SZABÓ 2003*), ez az érték Nagyszentbenedek-Ághegyen 81,4% volt.

2. 3. LYUKÓ ÉS NAGYSZENTBENEDEK-ÁGHEGY LAKÁSVISZONYAINAK SAJÁTOSÁGAI

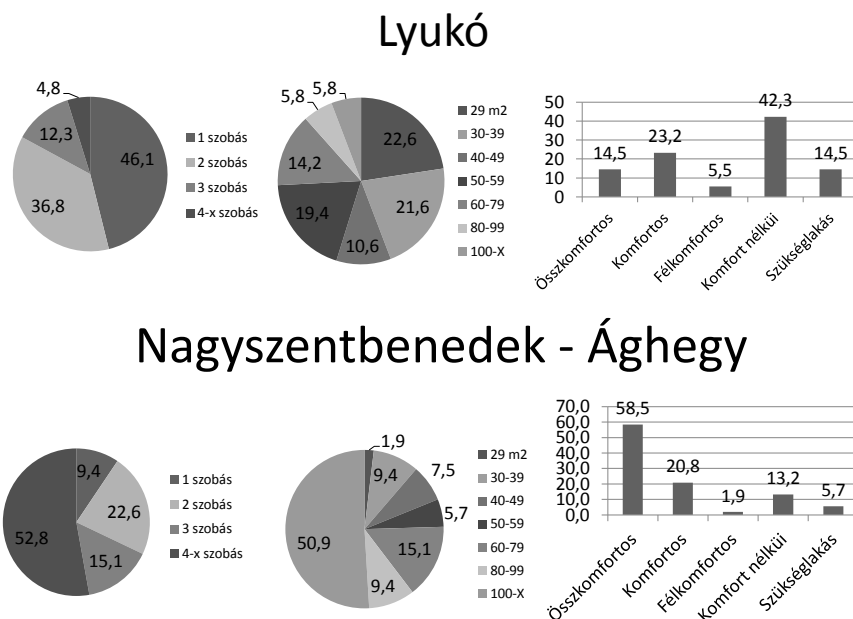
A lakosság száma és összetétele mellett a két külterület arculata – történelmi léptékekkel mérve igen rövid idő alatt – figyelemre méltó módon átalakult. Az átalakulás mértékét nemcsak a lakások számának változása mutatja, hanem azok nagysága, komfortossága és vonalas infrastruktúrával való ellátottsága.

A lakások mérete is szignifikáns eltéréseket mutat. A szórásokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a leghomogénebb lakásméretet a lyukói lakásokat jellemezte. A lyukói lakások átlagosan másfél szobásak, alapterületük 46,7 m² (a 2001-es Népszámlálás adatai szerint Miskolcon akkor 63 m² volt az átlag). A legmagasabb átlagos lakásméretet Miskolctapolcán és Nagyszentbenedek-Ághegy külterületeken (91,2 m²) mérték fel. Itt a lakások kétharmada minimum háromszobás, míg az egy szobás lakások aránya 10% alatt maradt (*4. ábra*). Mindez maga után vonja és magyarázza a komfortosságban fellelhető óriási különbségeket is a két vizsgált külterület vonatkozásában.

A lakások komfortosságát városkörzetek szerint vizsgálva egyértelmű, hogy a leghátrányosabb helynek egész Miskolcon Lyukó számít. Itt a lakások fele-háromnegyede nem rendelkezik az alapvető higiéniai szükségletekhez nélkülözhetetlen kommunális ellátottsággal. Kivételt az áramszolgáltatás jelenti, amelynek itt is van ugyan jelentős lefedettsége, ám ugyanakkor a személyes terepbejárás alkalmával láthattuk azt is, hogy szennyvízcsatorna bekötést csak elvétve fordult elő. Az itt lévő lakásállomány mindössze 14,5%-a volt összkomfortos, s igen magas volt a szükséglakások aránya is. A különféle javakból egy egységes ellátottsági indexet létrehozva, a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének kutatói is megállapították, hogy a negatív póluson Lyukóvölgy, a pozitív póluson pedig a tapolcai és lillafüredi körzet állt (*MIHÁLYI ET. AL. 2011*).

Lyukóban az egészségügyi szolgáltatásokhoz kapcsolódó problémák elsősorban a gyógyszerárak, illetve különféle szakorvosi kezelések hiányában mutatkoznak meg. 2008-ban Lyukóvölgyben is működtek a gyerekházak, a családsegítő és gyermekvédelmi szolgálatok. Az alapellátás biztosításában az óvónők, bölcsődei gondozónők, védőnők, egy iskolaorvos és egyetemi hallgató önkéntesek is közreműködtek. A sok-sok fejlesztési elképzelésből a lyukóvölgyi konténerrendelő valósult meg, ahol két védőnő tart kihelyezett tanácsadásokat (*MIHÁLYI ET. AL. 2011*). Az egyik védőnő rendszeresen nőgyógyászati rákszűrést is végez. A Lyukóvölgyi Közösségi Ház programjai alacsony részvétellel és kevés érdeklődővel rendelkezve nem tudják betölteni feladatukat, még akkor sem, ha egy-egy kampányprogram sikeresen megvalósul.

4. ábra: Lyukó és Nagyszentbenedek-Ághegy lakásviszonyainak néhány jellemzője
 Figure 4. Housing conditions and some features of the Lyukó and Nagyszentbenedek-Ághegy

Forrás: Népszámlálás 2011, ill. A nagyvárosok belső tagolódása... alapján saját szerkesztés

ÖSSZEGRZÉS

Az 1990-es évek elején megindult szuburbanizációs folyamat a látszólag homogénebb külterületi társadalmat alkotó elemeire bontotta, területi, mennyiségi és a minőségi elemeket tekintve egyaránt. 1990 után a társadalmi különbségeket a munkamegosztásban elfoglalt pozíció, réteg- és életmód formáló különbségei adták. A külterületeken felerősödött a társadalmi szegregáció, melynek vannak területi aspektusai, egyre inkább elkülönülnek a szegregált társadalmi csoportok és rétegek, ezek azonban csak közepes városhatáron belüli szuburbanizációs hatást tükröznek. Miskolc szegénységi zónájának szegregátumainak komplex problémái több városrészben és külterületen is (pl. Lyukó, Bábonyibérc, „számozott” utcák, Tetemvár stb.) egyre markánsabban kiéleződnek, melyekkel szemben a miskolci társadalom reakciói (pl. invázió, pozitív szegregáció stb.) csak átmeneti megoldást jelentenek. A külterületek differenciálódó társadalmi, arculata és épített környezete egyre nyomasztóbb örökség árnyképét vetíti előre a jövőt illetően.

IRODALOM

BAJMÓCY P. – BALOGH A. (2002): Aprófalvas településállományunk differenciálódási folyamatai. Földrajzi Értesítő. 3-4. sz. 385-405. o.

- BAJMÓCY P.** (2006): A hazai szuburbanizációs folyamatok trendjei 2000 után. In.: Csapó T. - Kocsis Zs. (szerk.) Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Szombathely, Berzsenyi Dániel Főiskola, pp. 112–127.
- BELUSZKY P.** (1988): Az Alföld szindróma eredete. Tér és Társadalom. 2. évf. 4. sz. pp. 3-28.
- BELUSZKY P.** (1999): Magyarország településföldrajza. Dialóg Campus, Budapest-Pécs.
- BELUSZKY P. – SIKOS T. T.** (2007): Változó falvaink. A magyarországi falvak típusai a harmadik évezred kezdetén. Tér és Társadalom, 21. évf. 3. sz. pp. 1–29.
- CSANÁDI G. – CSIZMADYA A.** (2002): Szuburbanizáció és társadalom. Tér és Társ. 16. évf. 3. sz. pp. 27–55.
- CSÉFALVAY Z.** (1994): A modern társadalomföldrajz kézikönyve. Ikva Kiadó, Budapest, 346 p.
- DÖVÉNYI Z.** (2007): A belföldi vándormozgalom strukturális és területi sajátosságai Magyarországon. Demográfia, L/4. pp. 335-359.
- ERDEI F.** (1974): Magyar város. Budapest, 342 p.
- ERDEI F.** (1977): Futóhomok. Budapest, 279 p.
- FEJES L. – SZABÓ ZS.** (2003): A nagyvárosok belső tagozódása: Miskolc. KSH. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Igazgatósága. p. 131.
- GYÓRFFY I.** (1942): Az alföldi kertés városok. - Hajdúszoboszló települése. In.: Magyar nép, magyar föld. Budapest, pp. 153-186.
- HARDI T.** (2002): Szuburbanizációs jelenségek Győr környékén. Tér és Társadalom 16. évf. 3. sz. pp. 57–83.
- DEN HOLLANDER, A. N. J.** (1980): Az Alföld települése és lakói. Mezőgazdasági Kutató, Budapest, 113. p.
- KÓKAI S.** (2006): Adalékok a nyíregyházi településeggyüttes szuburbanizációs folyamatainak vizsgálatához. In.: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.) Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely, pp. 168-188.
- KRISTÓF A.** (2013): A miskolci szuburbia néhány jellemzője. In.: Kókai S. (szerk.). Tanulmánykötet Dr. Dobány Zoltán főiskolai docens 60. születésnapjára. Nyíregyháza, pp. 199-213.
- KRISTÓFA.** (2014): A miskolci agglomeráció kisvárosai. Településföldrajzi Tanulmányok 3. évf. 2. sz. Szombathely, pp. 81-96.
- LETTRICH E.** (1968): Az Alföld település- és gazdálkodási rendszere. Földrajzi Közlemények, 92. évf. 2. sz. pp. 21-39.
- MÁRKUS I.** (1986): Az „alföldi út” és elakadása. Valóság 4. sz. pp. 30-58.
- MENDÖL T.** (1928): Szarvas földrajza. Debrecen, 87 p.
- MIHÁLYI H. – PAPP Z. A. – SZABÓ-TÓTH K.** (2011): Miskolc Megyei Jogú Város Szociális Térképe. Miskolc, 169 p.

- SZABÓ J.** (2003): Települési stratégiák a budapesti agglomerációban. *Tér és Társadalom*, 4. sz. pp. 101–116.
- SZEBÉNYI A.** (2006): A szuburbanizáció sajátosságainak vizsgálata Pécs környékén, 2005-ben. In.: Csapó T.–Kocsis Zs. (szerk.) *Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon*. Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely, pp. 196–214.
- TÍMÁR J. – VÁRADI M.** (2000): A szuburbanizáció egyenlőtlen fejlődése az 1990-es évek Magyarországn. In.: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.) *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. pp. 153–175.
- TÓTH J.** (1985): Az urbanizáció sajátosságai és problémái az Alföldön. Doktori értekezés tézisei, Pécs, 33 p.
- ZOLTÁN Z.** (1980): Az alföldi mezőváros-probléma - strukturális és rendszerszemléletű megközelítésben. *Alföldi Tanulmányok*, IV. évf. Békéscsaba, pp. 123-145.